

Radu Băjenaru, *Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014, 323 pagini de text, 30 pagini bibliografie, 2 tabele, 27 grafice, 86 figuri și 68 planșe.

Gheorghe Calotoiu

Cartea, teza de doctorat a cercetătorului științific I de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București, Radu Băjenaru „Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre” reprezintă un *summum* de informații în domeniu, în special pentru arheologii care se ocupă de această perioadă din preistorie.

Din punct de vedere geografic prin „regiunea dintre Carpați și Dunăre” autorul înțelege inițial, aria de răspândire a culturilor din bronzul timpuriu în Oltenia și Muntenia vestică și centrală, cât și prezentarea fenomenelor culturale prin lărgirea cadrului cronologic, prin lărgirea spațiului geografic în zona interioară a Carpaților de Curbură-Țara Bârsei și Depresiunea Ciucului.

Lucrarea de doctorat prezintă o prefață semnată de academicianul Alexandru Vulpe, coordonatorul de doctorat al domnului Radu Băjenaru, unde remarcă contribuțiile definitorii ale autorului în alcătuirea acestei cărți referitoare la o parte din preistoria României. Autorul cărții prezintă un „Cuvânt înainte” din 2013 și un alt „Cuvânt înainte” din 2003, arătând modul în care a fost alcătuită această lucrare.

În capitolul „Introducere”, domnul Radu Băjenaru menționează că va supune discuției întreaga evoluție a culturii Glina, cât și etapa imediat următoare până la apariția culturilor „clasice” ale epocii bronzului – Verbicioara, Tei și Monteoru – inclusiv prima fază a acestor trei culturi.

Capitolul „Cadrul geografic” cuprinde formele de relief: Subcarpații Getici, Subcarpații de Curbură, Podișul Mehedinți, Podișul Getic, dealurile piemontane ale Olteniei, la vest de Olt, Dealurile piemontane argeșene între Olt și Dâmbovița, Câmpia Română, Câmpia Olteniei și Câmpia Munteniei de Vest și Centrală, Lunca Dunării, Depresiunea Brașovului și Ciucului.

În capitolul „Probleme de terminologie și periodizare” cercetătorul științific Radu Băjenaru consideră că debutul epocii bronzului în zona pusă în discuție trebuie fixată pe baza anumitor criterii distincte: tipul de habitat, structura așezărilor, practici funerare, economie, religie, metalurgie, ceramică.

În privința cronologiei relative și absolute a Bronzului timpuriu, autorul lucrării, Radu Băjenaru prezintă teoriile și sistemele cronologice în regiunea Carpato-Dunăreană elaborate de Ion Nestor, Petre Roman și Alexandru Vulpe.

În lucrarea sa, cercetătorul dr. Radu Băjenaru își propune tratarea grupelor culturale încadrabile în etapele II-III ale Bronzului timpuriu din jumătatea sudică a României.

Un capitol aparte al cărții îl cuprinde „Catalogul descoperirilor arheologice” cu localitățile dispuse în ordine alfabetică. Pentru fiecare descoperire, autorul

propune următoarea sistematizare: localizarea punctului în care se află descoperirea, tipul descoperirii, caracterul și anul cercetării, stratigrafia, complexe de locuire, obiecte de metal, obiecte de lut, obiecte de os, obiecte de piatră, plastică, muzeul în care este obiectul, bibliografie și observații.

Catalogul descoperirilor cuprinde 779 de localități depistate în regiunea dintre Carpați și Dunăre.

În capitolul „Stadiul cercetării” autorul prezintă subcapitolele: „Stadiul cercetării asupra așezărilor”, „Stadiul cercetării asupra descoperirilor funerare” și „Stadiul cercetării asupra pieselor de metal”.

Ceea ce reliefează cercetătorul în primul rând este numărul mare de așezări Glina – 57% din total, comparativ cu celelalte culturi. Autorul a avut în vedere importante descoperiri de tip Glina de la Brăneț, București-Militari, Crivăț, Odaia Turcului, Ostrovu Corbului și așezarea eponimă de la Glina.

La toate aceste descoperiri cu mai multe niveluri de locuire Glina, autorul mai adaugă și analizează siturile cu un singur nivel, săpate și publicate de la Cascioarele – Cătălui, Govora – Runcuri, Greci, Mihăilești, Roșu, Gura Despei, Valea Calului, Varlaam și Văcărești.

Cercetătorul Radu Băjenaru prezintă stadiul cercetării asupra așezărilor de tip Jigodin, de tip Schneckenberg, cât și stadiul cercetării asupra așezărilor de tip Odaia Turcului – la care a participat în mai multe campanii. Autorul mai analizează starea cercetărilor din așezările de tip Gornea - Orlești, de tip Monteoru, de tip Verbicioara, de tip Tei, de tip Costișa - Ciomortan.

În subcapitolul „Stadiul cercetării asupra descoperirilor funerare” domnul Radu Băjenaru arată că în cele 160 puncte cu descoperiri funerare au fost identificate cel puțin 560 de morminte, din care 456 de inhumație, 46 de incinerare, 3 birituale iar pentru 55 nefiind informații asupra ritului de înmormântare.

În privința atribuirii culturale a mormintelor grupa majoritară aparține tipului Yamnaya. Autorul încadrează acestui tip funerar mormintele de la Smeenii, Gurbănești, Ploiești Triaj, cât și tumulii din sudul Olteniei de la Rast și Plenița.

Grupa mormintelor de tip Zimnicea este compusă din 53 de morminte plane, iar în SE Transilvaniei este o grupă de morminte (45) în cistă care este atribuită culturii Schneckenberg. Apropiată de această grupă este aceea de tip Muscel, morminte în cutii de piatră (ciste) care era alcătuită din 32 de morminte. Cercetătorul științific mai menționează cele 10 morminte în cutii de piatră atribuite culturii Monteoru, cele 13 morminte cu groapa săpată în stâncă de la Năeni - Colarea.

Mai este prezentat subcapitolul „Stadiul cercetării asupra pieselor de metal” unde au fost supuse analizelor 391 piese de metal și 18 tipare specifice bronzului timpuriu și mijlociu. Au fost descoperite 130 de topoare cu gaură de înmănușare transversală, 31 topoare plate și 20 pumnale.

În capitolul „Structura așezărilor și stratigrafia siturilor - cheie” cercetătorul științific Radu Băjenaru analizează clasificarea așezărilor în funcție de forma de relief pe care sunt amplasate și de stratigrafie, descrierea sistemelor de fortificare și evidențierea tipurilor de construcții.

Autorul constată că din totalul de 563 așezări 182 se află pe pîntenii de terasă și pe terasele înalte ce mărginesc cursurile de apă, 85 pe dealuri și pînteni de deal, 19 sunt amplasate pe terasele joase și 7 în lunci.

Așezările atribuite culturii Glina cuprind amplasarea lor pe forme de relief diverse - din 216, 147 sunt situați pe terase înalte, 67 pe pînteni de terasă, 31 pe dealuri și pînteni de deal, iar pe terase joase și lunci sunt 13 așezări.

Domnul Radu Băjenaru mai reliefează clasificarea așezărilor în funcție de stratigrafie, de sistemul de fortificație - menționând în mod special așezarea cu val și șanț de la Odaia Turcului, așezarea de la Crivăț și Orbeasca de Sus care sunt puse în legătură cu cultura Glina. Șanțurile de apărare ale așezării de la Cîrcea-Hanuri și Locusteni aparțin fazei timpurii a culturii Verbicioara.

În subcapitolul „Construcțiile” cercetătorul clasifică construcțiile de suprafață prezentând locuințele și vetrele de la Odaia Turcului (pe nivele), mai sunt menționate locuințele de la Crivăț, Sărata Monteoru și Cetățuia 2 de la Năeni-Zănoaga, Brăneț iar pentru zona de SE a Transilvaniei sunt amintite locuințele de la Cuciulata, Sf.Gheorghe - Örkö, Lelicieni - Muntele cu piatră.

Autorul face referire la construcțiile adâncite - bordeiele și construcțiile ușor adâncite.

În capitolul „Stratigrafia siturilor - cheie” autorul lucrării prezintă stratigrafia așezărilor și complexelor de locuire de la Brăneț, județul Olt, cercetări arheologice sistematice efectuate de Augustin Ulanici, Odaia Turcului, județul Dâmbovița - cercetări arheologice sistematice realizate de Ersilia Tudor, Radu Băjenaru și Alexandru Vulpe, Greci, județul Ilfov - sondaje executate de Augustin Ulanici, Năeni - Zănoaga, județul Buzău - cercetări arheologice sistematice făcute de Ion Motzoi și Monica Șandor Chicideanu, Sărata Monteoru, județul Buzău - cercetări arheologice sistematice Ion Nestor, Eugenia Zaharia - Ostrovul Corbului, județul Mehedinți - cercetări arheologice de Petre Roman, Cuciulata, județul Brașov - A. Prox și Gheorghe Bichir a efectuat cercetări arheologice, Sf. Gheorghe - Örkö, județul Covasna - cercetări arheologice executate de Szekely Zoltan și Szekely Zolt - Lelicieni județul Harghita - cercetări arheologice Petre Roman, Dodd Oprișescu, Janos Pal.

În capitolul „Clasificarea generală a ceramicii și definirea grupelor ceramice” cercetătorul științific Radu Băjenaru împarte ceramica după formele ceramice, după tehnica și motivele decorului ceramic (decor imprimat incizat, șnurat, în relief).

În capitolul „Definirea grupelor ceramice” se reliefează ceramica de tip Glina cu forme de tip cești, căni, pahare, cupe, străchini, castroane, vase borcan, amfore, amforete, vase sac. Cercetătorul menționează că majoritare în aceste forme descoperite sunt străchinile, castroanele, amforele și vasele sac.

Ca element de decor tipic și mai des întâlnit în ceramica de tip Glina îl reprezintă șirul de găuri-buton executate dinspre interior spre exterior, dispus pe marginea vaselor. Ca elemente de decor în relief se întâlnesc brăurile crestate și alveolate cât și butonii conici și proeminențele alungite orizontale.

În alte subcapitole „Ceramica de tip Odaia Turcului”, „Ceramica de tip Monteoru”, „Ceramica de tip Tei”, „Ceramica de tip Verbicioara” autorul prezintă la fiecare: forme, decor, răspândire și periodizare. Autorul lucrării face o cronologie relativă a acestor grupuri ceramice și menționează că principalul criteriu de departajare cronologică într-o descoperire și alta este ceramica. Astfel concluzionează că singura diferență clară dintre bronzul timpuriu și cel mijlociu este data de apariția a unor forme noi și mai ales de apariția unei ceramici bogat decorate cu motive incizate.

În capitolul „Descoperiri funerare” domnul Radu Băjenaru clasifică mormintele după rit și tipul de amenajare funerară. Autorul clasifică morminte plane de înhumatie în groapă simplă sau cu capac de lemn, morminte cu amenajări de piatră. În categoria mormintelor plane cu groapă simplă centrală prezintă o parte din grupurile de morminte – Zimnicea, Brăila, Gherășeni și Lișcoteanca; cele cu groapă simplă sau cu capac de lemn sunt reliefate prin tumulii de la Smeeni, Baldovinești, Ciulnița, Coslogeni, Gurbănești, Ploiești – Triaj, Vitănești, Basarabi, Rast și Plenița.

Morminte tumulare în groapă acoperită cu bârne de lemn sunt 15 morminte la Smeeni, 11 la Sultana, 8 tumuli la Gurbănești.

În subcapitolul „Morminte cu amenajări de piatră” autorul include 105 morminte amenajate din piatră, ele fiind plane sau tumulare. În majoritate sunt folosite cutiile de piatră – (ciste, grupa de tip Muscel), morminte acoperite cu pietre sau morminte cu ringuri sau pat de pietre, sau morminte săpate în stâncă – Năeni - Colarea. Autorul analizează aceste morminte în ciste, care majoritatea sunt plane, iar în câteva situații tot în cutii de piatră sunt mormintele tumulare. În funcție de rit, autorul susține: 62% din acestea sunt de înhumatie, 11% de incineratie, 2% sunt birituale, iar 6% sunt ciste goale.

În subcapitolul „Clasificarea mormintelor după inventar” cercetătorul științific Radu Băjenaru le clasifică în grupa de tip Zimnicea, grupa de tip Milostea, grupa de tip Sehneckenberg, grupa de tip Muscel, grupa de tip Năeni, grupa de tip Verbicioara.

Inventarul descoperit în morminte este analizat de autorul lucrării care indică mai multe grupe funerare care au o anumită cronologie. Grupa Zimnicea este specifică Dunării de Jos, având legături clare cu descoperirile de tip Yamnaya. Grupa Milostea cuprinde înmormântări de tip Yamnaya având relații cu ceramica șnurată dintre Nipru și Vistula.

Cercetătorul Radu Băjenaru relevă asemănările dintre grupa Muscel cu grupele ceramice de la Dunărea Mijlocie și bazinul Tisei – Mako , Somogyvar – Vinkovci, Glockenbecher – Csepel, fiind un orizont cronologic ulterior celui reprezentat de Zimnicea și Milostea. Necropolele de tip Odaia Turcului, Năeni și Verbicioara reprezintă un orizont cronologic corespunzător sfârșitului bronzului timpuriu în zona Carpato – dunăreană.

În capitolul „Piesele de metal” dl. Radu Băjenaru analizează cca. 391 piese de metal din care 111 piese provin din așezări, 106 din morminte, 192 din depuneri. Cercetătorul împarte piesele de metal în trei mari categorii: arme (topoare și

pumnale), podoabe (colane, brățări, ace, perle, inele de buclă, saltaleone), unelte (securi, cuțite, dălți, sule). Sunt prezentate variantele de topoare plate simple și plate cu margini ridicate (variantele Ostrovu Corbului, Petrești, Chirnogi, Glina, Șincai). Variantele topoarelor cu gaură de înmănușare transversală sunt de tip Baniabic, Corbasca, Dumbrăvioara, Izvoarele, Pătule și Pădureni. Mai sunt reliefate tipurile de pumnale cu placa la mâner, cele cu limbă la mâner (variantele Căzănești, Brăneț, Leț, Crivăț, Yamnaya, Sf. Gheorghe), podoabele și piesele de port.

Capitolul „Obiecte de piatră, os și lut. Plastica antropomorfă și zoomorfă” cuprinde obiectele de piatră, os și corn (dălțițe, plantatoare, ș.a.). Ca obiecte de lut sunt fusaiiolele de diferite tipuri, greutățile, mărele alungite sau sferice.

În capitolul „Relații cu alte medii culturale. Cronologia absolută”, cercetătorul științific Radu Băjenaru consideră că începutul epocii bronzului în spațiul Carpato – Balcanic trebuie pus în legătură cu ceea ce se întâmplă în spațiul nord – pontic până la jumătatea mileniului IV.

Mormintele de tip Yamnaya de la Zimnicea și Milostea, autorul le încadrează cronologic în perioada 3000-2700 BC (date radiocarbon).

Decorul de tip Runcuri de pe ceramica Glina are analogii cu ceramica de la Leliceni, însă tehnica incrustației cu alb este răspândită în bronzul timpuriu în Balcani. Prin același decor de tip Runcuri, cultura Glina își găsește analogii în grupa Glockenbecher și se încadrează cronologic datei de 2500 B.C., moment ce pare să corespundă și începutul grupei Somogyvar – Vinkovci, după cum susține autorul lucrării. Coroborând aceste date, cercetătorul științific Radu Băjenaru consideră că pentru cultura Glina cel mai probabil interval ar fi 2700-2400 B.C. În cadrul acestui interval de timp plasează descoperirea de tip Jigodin și probabil mormintele din grupa Muscel.

Ceramica de tip Odaia Turcului își găsește bune analogii în tell-urile din Tracia. În descoperirile de la Ezero, Nova Zagora, autorul lucrării găsește asemănare cu ceramica de la Odaia Turcului.

Autorul analizează și găsește elemente tipologice descoperite de la Odaia Turcului la Kastanas în nivelurile 24-21, la Kritsana în așezarea 5 și în alte situri din Macedonia și Thessalia.

Legăturile bronzului timpuriu nord-dunărean cu descoperirile de la sud de Balcani din Macedonia și Thessalia sunt reprezentate și de topoarele cu gaură de înmănușare transversală de tip Izvoarele, Veselinova, Pătule și Pădureni.

Bibliografia este exhaustivă cuprinzând peste 700 de studii de specialitate referitoare la tema pusă în discuție la alcătuirea tezei de doctorat a domnului cercetător științific Radu Băjenaru.

Cartea cuprinde o listă cu abrevieri, unde sunt citate reviste de specialitate pe care le-a studiat autorul. De asemenea este prezentat în limba engleză un rezumat al tezei de doctorat al domnului Radu Băjenaru.

Lista ilustrației cuprinde 2 tabele, 27 grafice, 86 figuri, 68 planșe, 11 hărți cu reprezentări din cercetările arheologice care au dus la alcătuirea acestei lucrări.

Cartea domnului cercetător științific a obținut premiul Academiei Române „Vasile Pârvan” în anul 2016, ca merit a muncii asidue pe care a desfășurat-o autorul.

Lucrarea „Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dintre Carpați și Dunăre” se adresează în mod deosebit specialiștilor din domeniul arheologie, fiind una din cărțile importante ale arheologiei românești.

